

Kraków, dnia 4 listopada 2021 r.

Prof. dr hab. inż. arch. Kazimierz Kuśnierz
Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej
Ul. Podchorążych 1, 30-084 Kraków
Email: kazimierz.kusnierz@pk.edu.pl

RECENZJA

---

pracy doktorskiej

mgr inż. arch. ALICJI CYKALEWICZ-TYMBARSKIEJ

pt. „Wybrane modernistyczne wzorce w architekturze niemieckiej na początku XX wieku i ich realizacja na terenie Pomorza Zachodniego”

opracowanej pod kierunkiem:

Prof. dr hab. inż. arch. Adama M. Szymskiego

w związku z wszczętym przewodem doktorskim

**na Wydziale Architektury Zachodniopomorskiego
Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie**

I. Podstawy opracowania:

1. Zlecenie na opracowanie recenzji od Prorektora ds. Nauki prof. dr hab. inż. Jacka Przepiórskiego z dnia 20.09.2021 roku.
2. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669), art.14 ust.1 pkt 1, ust. 2 pkt 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm).
3. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. poz. 261).
4. Egzemplarz pracy doktorskiej.

II. Recenzja

II.1. Wstęp

Przedstawiona do recenzji praca doktorska została opracowana przez mgr inż. arch. Alicję Cykalewicz-Tymbarską. Powstała pod opieką promotorską Prof. dr hab. inż. arch. Adama M. Szymskiego, w Katedrze Architektury Współczesnej, Teorii i Metodologii Projektowania na Wydziale Architektury Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.

Dysertacja liczy łącznie 271 stron, w tym tekst zasadniczy w ilości 206 stron, spis rysunków (58 pozycji), spis fotografii (23 pozycje), spis tablic (XI pozycji), obszerna literatura przedmiotu, spis zbiornic, z których pozyskano materiał źródłowy, spis źródeł ilustracji oraz 5 aneksów. Tekst podzielono na cztery zasadnicze części: Wstęp, Część I, Część II oraz Podsumowanie i Wnioski

II.2. Uwagi szczegółowe

Pracę rozpoczyna obszerny Wstęp, w którym Autorka dysertacji zawarła omówienie przedmiotu badań, nakreśliła problem badawczy, uzasadniając przy tym swój wybór, przedstawiła stan badań oraz ich cel, omówiła także konstrukcję pracy, przedstawiła tezę badawczą, a także przyjęte metody badawcze.

Należy zaznaczyć, że praca dotyczy sposobu realizacji wybranych modernistycznych wzorców, obecnych w architekturze niemieckiej na początku XX wieku, na terytorium Pomorza Zachodniego. Doktorantka dobrze nakreśliła ramy badawcze rozdzielając je, co jest związane z jednej strony z ukierunkowaniem prowadzonych studiów w zakresie relacji zachodzących pomiędzy rozwojem teorii architektonicznej, reprezentowanej przez wzorce, z drugiej zaś z ukierunkowaniem na praktykę architektoniczną i zastosowanie wzorców w określonych warunkach lokalnych.

Warto wspomnieć, że wybór problematyki badawczej recenzowanej pracy jest wynikiem doświadczenia zawodowego Doktorantki i jej przeświadczenia, że architektura wczesnomodernistyczna stanowi ważny komponent krajobrazu kulturowego regionu. Doktorantka zwraca m.in. uwagę na fakt, że „w odniesieniu do zabytków architektury powstałych na początku XX wieku uzupełnienie stanu wiedzy wymaga zbadania czy i w jaki sposób w architekturze Pomorza Zachodniego realizowane były na początku XX wieku awangardowe idee głoszone przez środowisko modernistów, a co za tym idzie, w jakim stopniu zachowany zasób jest

nośnikiem istotnych wartości kulturowych związanych z rozwojem niemieckiej architektury modernistycznej”.

Autorka pracy bardzo starannie dokonała analizy stanu badań w zakresie przyjętej przez siebie problematyki badawczej, uzupełniając ją własnymi komentarzami wskazującymi braki w wybranych obszarach i tym samym potwierdzając potrzebę „podjęcia badań zmierzających do udokumentowania najistotniejszych obiektów odpowiadających teoretycznym postulatam ruchu oraz określenia ich wpływu na rozwój awangardowej myśli architektonicznej na początku XX wieku”.

Równie starannie, a zarazem logicznie i konkretnie Doktorantka przedstawiła cele swojej pracy nadmieniając, iż głównym celem Jej badań jest „określenie relacji pomiędzy obiektami architektonicznymi powstałymi na obszarze Pomorza Zachodniego w pierwszych dwóch dekadach XX wieku a rozwojem ruchu modernistycznego w architekturze niemieckiej”. Jako cele szczegółowe Pani Alicja Cykalewicz-Tymbarska wymieniła: rozpoznanie zasobu obiektów zrealizowanych na Pomorzu Zachodnim, związanych z rozwojem architektury modernistycznej oraz określenia stopnia jego zachowania; określenie relacji pomiędzy wybranymi obiektami zrealizowanymi na Pomorzu Zachodnim a ruchem modernistycznym w architekturze niemieckiej początku XX wieku; określenie wkładu wybranych architektów tworzących na Pomorzu Zachodnim w pierwszych dwóch dekadach XX wieku w rozwój niemieckiej architektury modernistycznej, a także uświadomienie i upowszechnienie znaczenia przedmiotu badań dla dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego oraz wskazanie celowości jego ochrony.

W części dalszej Wstępu Autorka wymieniła przyjęte przez siebie założenia badawcze. Zostały one nakreślone w sposób logiczny i konkretny. Posłużyły one Doktorantce do skonstruowania tezy badawczej pracy, która mówi, że: „Realizacja na początku XX wieku na terenie Pomorza Zachodniego awangardowych obiektów architektonicznych miała ścisły związek z kształtowaniem się ruchu nowoczesnego w architekturze niemieckiej, o czym świadczy charakter relacji zachodzących pomiędzy tymi obiektami a wzorcami stanowiącymi elementy modernistycznego języka wzorców”. W związku z tak postawioną tezą Autorka musiała postawić dwa zasadnicze pytania badawcze. Pierwsze dotyczyło zasobu obiektów zrealizowanych na Pomorzu Zachodnim w omawianym czasie oraz możliwości wyodrębnienia w powyższym zasobie grupy obiektów o cechach modernistycznych, drugie zaś odnosiło się do kwestii, które modernistyczne wzorce powinny zostać wybrane jako podstawa prowadzenia badań?

W tym momencie należy zwrócić uwagę, że dysertacja po przedstawieniu informacji ujętych we Wstępie została podzielona na 2 części. W części pierwszej

Autorka dokonała prezentacji drogi logicznej prowadzącej do wyboru wzorców Gartenstadt, Kleinhaus i Landhaus oraz omówiła ich charakterystykę. W części drugiej Doktorantka skupiła się na odpowiedzi na kolejne postawione przez siebie pytanie badawcze, które porusza problem czy i w jaki sposób wybrane modernistyczne wzorce były realizowane na Pomorzu Zachodnim?

Ustalenia zawarte w obu częściach dysertacji posłużyły Doktorantce udowodnienia postawionej tezy.

Podsumowując Wstęp do pracy należy stwierdzić, że informacje tam zawarte zostały zaprezentowane i omówiono w sposób uporządkowany i logiczny. Stanowią świetne wprowadzenie do kolejnych części dysertacji, tym bardziej, że na końcu Wstępu Doktorantka zamieściła także informację o badaniach wstępnych, które prowadziła jeszcze w trakcie studiów, a których celem było rozpoznanie zasobu obiektów zrealizowanych na terytorium Pomorza Zachodniego pomiędzy początkiem XX wieku a wybuchem II wojny światowej, posiadających cechy odpowiadające estetyce modernistycznej oraz słowniczek podstawowych pojęć i definicji.

Po Wstępie następuje Cześć I, zatytułowana „Modernistyczne wzorce w architekturze niemieckiej w okresie wilhelmińskim”, którą podzielono na 4 rozdziały.

Pierwszy dotyczy podstawowych uwarunkowań rozwoju nowoczesnej architektury w okresie wilhelmińskim. Autorka scharakteryzowała tutaj m.in. sam okres wilhelmiński, zmiany jakie zaszły w społeczeństwie i gospodarce krajów niemieckich w wieku XIX, a także ukształtowane na przełomie XIX i XX wieku niemieckie społeczeństwo kapitalistyczne.

W rozdziale drugim omówiono ruchy reformatorskie w kulturze i sztuce okresu wilhelmińskiego. Stanowiły one bowiem ważny czynnik, który wpłynął na przemiany społeczne i gospodarcze wilhelmińskich Niemiec. Rozdział ten podzielono na pięć rozdziałów, które dotyczyły kolejno: kręgów reformatorskich w krajach południowoniemieckich; reformy życia i kultury w Królestwie Prus; dróg rozprzestrzeniania się postaw reformatorskich; konsolidacji środowisk reformatorskich oraz Deutscher Werkbund.

Rozdział trzeci dotyczy teoretycznych podstaw rozwoju nowoczesnej architektury w okresie wilhelmińskim. Doktorantka podzieliła go na 4 podrozdziały, które podejmują problematykę poszukiwaniu „nowej architektury”; poszukiwania „nowego architekta”; architektów na czele ruchu nowoczesnego (Hermana Muthesiusa, Petera Behrensa) oraz modernistycznych pryncypiów.

Ostatni rozdział I Części dysertacji zatytułowany został „Modernistyczny język wzorców”. Podzielono go na trzy podrozdziały. Każdy dotyczy innego wzorca: pierwszy - wzorca Gartenstadt czyli niemieckiego osiedla opartego na angielskiej idei miasta-ogrodu; drugi - wzorca Kleinhaus czyli domu mieszkalnego dla niższych i

średnich warstw społecznych; a trzeci – wzorca Landhaus tj. nowego modelu niemieckiego domu dla wyższej klasy średniej.

Podsumowując I Część pracy należy stwierdzić, że podobnie jak Wstęp została ona opracowana bardzo rzetelnie. Doktorantka zrealizowała swój cel jakim była analiza, a w dalszej kolejności prezentacja i charakterystyka wzorców Gartenstadt, Kleinhaus i Landhaus. Treści zawarte w omówionej części zostały wsparte materiałem ilustracyjnym oraz zestawieniami w postaci tabel. Materiał ilustracyjny nie zawsze jest dobrej jakości. W przypadku publikacji pracy należałoby to dopracować.

Po I Części pracy następuje Część II, którą Doktorantka zatytułowała „Realizacja wybranych modernistycznych wzorców na terenie Pomorza Zachodniego”. Treść tej części pokazuje jak potrzebna i istotna była Część I, która stanowiła niejako wprowadzenie do dokonywanych później analiz i ustaleń związanych z realizacją zaprezentowanych wzorców już na konkretnym obszarze tj. terenie Pomorza Zachodniego.

Część II podzielono na pięć rozdziałów.

Pierwszy rozdział II Części pracy (tj. rozdział piąty wg. numeracji) dotyczy uwarunkowań realizacji modernistycznych wzorców na Pomorzu Zachodnim. Doktorantka omówiła tutaj uwarunkowania naturalne; podział administracyjny; uwarunkowania społeczne; gospodarcze; rozwój przestrzenny miast oraz kulturę Pomorza Zachodniego w okresie wilhelmińskim, a także architekturę wernakularną na omawianym obszarze.

W rozdziale kolejnym omówiono przykłady realizacji wzorca Gartenstadt na terenie Pomorza Zachodniego. W odrębnych podrozdziałach scharakteryzowano ogrodowe przedmieścia zachodniego Szczecina (Pogodno), małe zespoły o cechach zgodnych ze wzorcem Gartenstadt w pozostałych dzielnicach Szczecina, a także przedstawiono wyniki analiz relacji pomiędzy wybranymi obiektami zrealizowanymi na terenie Pomorza Zachodniego a wzorcem Gartenstadt.

W rozdziale siódmym pracy zawarto przykłady realizacji wzorca Kleinhaus na Pomorzu Zachodnim, dzieląc je na wczesne przykłady realizacji wzorca Kleinhaus w podszczecińskich osiedlach mieszkaniowych opartych na wzorcu Gartenstadt; na późne przykłady realizacji wzorca Kleinhaus na terenie szczecińskiego osiedla Pogodno; na realizację wzorca Kleinhaus w niewielkich zespołach zabudowy pracowniczej przy zakładach przemysłowych oraz na realizację wzorca Kleinhaus w niewielkich koloniach dla pracowników rolnych. Rozdział ten kończy podrozdział dotyczący analizy relacji pomiędzy wybranymi obiektami zrealizowanymi na terenie Pomorza Zachodniego, a wzorcem Kleinhaus.

Rozdział ósmy dotyczy przykładów realizacji na terenie Pomorza Zachodniego kolejnego wzorca tj. Landhause. Omówiono tutaj osiedle Ackermannshohe; trzy Landhausy Adolpha Thesmachera wzniesione na osiedlu Ackermannshohe; Landhaus Metzler oraz Haus Kriedemann jako przykłady wpływów angielskich oraz Heimatschutzarchitektur oraz Landhaus Sylu. Rozdział kończy podrozdział, który poświęcono analizie relacji pomiędzy wzorcem Landhaus a wybranymi obiektami zrealizowanymi na terenie Pomorza Zachodniego.

Podsumowując II Część pracy należy stwierdzić, że została ona logicznie i dobrze skonstruowana. Poszczególne rozdziały, przedstawiające przykłady kolejnych realizacji zostały opracowane w oparciu o podobny schemat, co ułatwiało nie tylko zapoznanie się z nimi, ale także ich porównanie i weryfikację. Część tekstową przy każdym rozdziale i podrozdziale wzbogaca bogaty materiał ilustracyjny. Tutaj, recenzent ma podobną uwagę jak wcześniej, nie zawsze materiał ten jest dobrej jakości. Zdjęcia stanu istniejącego poszczególnych obiektów mogłyby zostać zamieszczone przez Doktorantkę jako fotografie kolorowe.

Pracę kończy kolejna część, będąca podsumowaniem całej pracy. Część tę podzielono na trzy rozdziały.

W pierwszym (oznaczonym jako dziewiąty) Doktorantka omówiła podsumowanie wyników badań w zakresie zagadnień podjętych w Części I („Modernistyczne wzorce w architekturze niemieckiej w latach 1900-1914”) jak i w Części II („Realizacja wybranych modernistycznych wzorców na terenie Pomorza Zachodniego”).

W rozdziale kolejnym Autorka pracy odniosła się do postawionej we Wstępie tezy badawczej, stwierdzając, że, aby ją udowodnić należy wykazać, że na badanym terenie występują obiekty, które spełniają trzy kryteria: czas realizacji obiektów odpowiadają pierwszej lub drugiej fazie recepcji dawnego wzorca; obiekty w znacznym stopniu odpowiadają charakterystycznym cechom wzorca oraz pomiędzy obiektami a wzorcem zachodzą relacje takie jak: sondowanie, aplikacja modelowa, aplikacja autorska lub polemika, świadczące o twórczym wkładzie wnoszonym przez autorów obiektów w rozwój myśli architektonicznej.

Po przeprowadzeniu studiów i analiz Doktorantka ustaliła, że przebadane obiekty powstały w czasie trwania drugiej fazy recepcji wzorców (Gartenstadt, Kleinhaus lub Landhaus).

W zakresie zgodności obiektów z charakterystycznymi cechami wzorca Autorka stwierdziła, że w wybranej grupie badawczej należy uznać dominację obiektów o wysokim stopniu zgodności z charakterystycznymi cechami omawianych wzorców.

Doktorantka określiła także rodzaj relacji pomiędzy modernistycznymi wzorcami, a obiektami realizującymi te wzorce na Pomorzu Zachodnim. Autorka wskazała przy

tym przykłady twórczego wkładu w rozwój myśli architektonicznej (m.in. twórcza aplikacja wzorca Kleinhaus w realizacji zabudowy pracowniczej papierni Feldmuhle Alte Kolonie w Cavelwisch, obecnie część Skolwina oraz aplikacja wzorca Landhaus w Haus Georg Rohrbeck przy ul. Bałuckiego 5). Podsumowując stwierdziła, że na terenie Pomorza Zachodniego wzniesione zostały obiekty spełniające wszystkie przesłanki konieczne do uznania ich za wyróżniające się przykłady realizacji wszystkich trzech badanych modernistycznych wzorców. Zdaniem Autorki „architekci działający na Pomorzu Zachodnim brali w okresie przed I wojną światową bezpośredni udział w kształtowaniu niemieckich architektury awangardowej”.

Rozdział 11 to wnioski Autorki po przeprowadzeniu założonych badań. Doktorantka stwierdziła, na podstawie przeprowadzonych analiz, że dają one podstawę do udowodnienia tezy, iż „realizacja na początku XX wieku na terenie dzisiejszego Pomorza Zachodniego awangardowych obiektów architektonicznych miała ścisły związek z kształtowaniem się ruchu nowoczesnego w architekturze niemieckiej, o czym świadczy charakter relacji zachodzących pomiędzy tymi obiektami a wzorcami stanowiącymi elementy modernistycznego języka wzorców”. W tym miejscu należy w pełni się zgodzić z Autorką gdyż postawiona we Wstępie pracy teza została udowodniona.

Trzeba także zwrócić uwagę na fakt, że dzięki szczegółowym i rzetelnym badaniom Doktorantka uaktualniła i wzbogaciła stan badań w przedmiotowej problematyce. Określiła ona m.in. w odniesieniu do teoretycznego rozwoju niemieckiej architektury modernistycznej na początku XX wieku, charakterystyczne cechy modernistycznego języka wzorców. Dokonała także analizy uwarunkowań „reformy życia i kultury” w Niemczech w okresie wilhelmińskim oraz roli architektów i architektury w procesie reformy.

Na szczególną uwagę i docenienie zasługuje część pracy, w której Autorka w sposób bardzo uporządkowany przeanalizowała trzy wzorce: Gartenstadt, Kleinhaus i Landhaus, a następnie szczegółowo przebadła wybrane obiekty, które powyższe wzorce reprezentują.

Ustalenia naukowe Alicji Cykalewicz-Tymbarskiej otwierają nowe perspektywy w zakresie kontynuowania i pogłębiania badań np. poprzez rozszerzenie ich obszaru poza terytorium Pomorza Zachodniego.

Na końcu należy wskazać jeszcze jeden walor zaprezentowanych dociekań naukowych, mianowicie wskazanie przez Doktorantkę potencjału kulturowego tj. wartości zabytkowych, które mają analizowane przez nią obiekty. Ważne, że Autorka dokonała w tym zakresie analizy i sprawdziła jaki obecnie jest stan ustawowej ochrony konserwatorskiej wybranych obiektów, a także wskazała potrzebę ich rewaloryzacji.

W podsumowaniu powyższego recenzent zgłasza drobne uwagi o charakterze polemicznym. To co budzi pewne wątpliwości recenzenta to sposób numeracji poszczególnych rozdziałów. Wstęp ma swoją własną numerację. Zaś kolejne części pracy tj. Część I, II oraz Podsumowanie mają numerację odrębną, wspólną, dlaczego? Zdaniem recenzenta jest tutaj pewna niekonsekwencja. Pewien niedosyt, co było zgłaszane już wcześniej budzi materiał ilustracyjny zamieszczony w pracy. Niektóre plany nie są dostatecznie czytelne, zdjęcia stanu istniejącego są czarno-białe.

II.3. Podsumowanie

Przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska autorstwa Alicji Cykalewicz-Tymbarskiej pt. „Wybrane modernistyczne wzorce w architekturze niemieckiej na początku XX wieku i ich realizacja na terenie Pomorza Zachodniego” opracowana pod kierunkiem Prof. dr hab. inż. arch. Adama M. Szyskiego jest, według recenzenta, bardzo wnikliwym i wartościowym opracowaniem. Cechuje ją dojrzałość naukowa oraz duże zaangażowanie Autorki zarówno w zakresie prowadzonych badań jak i potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego. Trzeba docenić logiczność wywodu, znajomość metod badawczych oraz język, którym operuje Autorka. Z tego właśnie powodu recenzent zachęca Doktorantkę do opublikowania pracy, która z pewnością znajdzie szerokie grono odbiorców zarówno wśród naukowców, praktyków jak i osób, które interesują się architekturą Pomorza Zachodniego z początku XX wieku.

Zdaniem recenzenta ustalenia naukowe zawarte w pracy Pani Cykalewicz-Tymbarskiej wypełniają lukę w literaturę przedmiotu. Wyniki badań Doktorantki będą z pewnością pomocne w prowadzeniu bieżącej polityki konserwatorskiej oraz planistycznej. Powyższe, nieliczne uwagi, nie umniejszają wartości tej pracy doktorskiej i jej wysokiej oceny.

Recenzowana dysertacja spełnia zdecydowanie wymogi cytowanej na wstępie Ustawy, co pozwala na dopuszczenie mgr inż. arch. Alicji Cykalewicz-Tymbarskiej do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka. Recenzent wnioskuje również o wyróżnienie tej dysertacji ze względu na wysokie walory naukowe oraz charakter wdrożeniowy.

Na tym recenzję zakończono.

